

УДК: 371 (477)

БОРИСПОЛЕЦЬ Олена Михайлівна –
учитель I категорії, вчитель початкових класів Української
СЗОШ I-III ступенів №1, Обухівського району, Київської області
e-mail: olenaboryspolets@gmail.com

ПРУС Галина Іванівна –
учитель I категорії, вчитель початкових класів Української
СЗОШ I-III ступенів №1, Обухівського району, Київської області
e-mail: prusgalina@i.ua

ЯРМАК Олена Вікторівна –
вчитель-методист, учитель початкових класів
Української СЗОШ I-III ступенів №1, Обухівського району, Київської області
e-mail: lenchikyar@ukr.net

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗДОБУТКІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Метою Нової української школи постає формування особистості, здатної свідомо будувати своє майбутнє, брати на себе відповідальність за своє життя, життя своїх близьких, суспільства в цілому.

Сучасна школа побудована на методах розвивального навчання й робить багато, щоб підготувати творчу, мислячу людину. Тому виховання активної життєвої позиції особистості міцно пов'язане з формуванням її мислення, розвитком та удосконаленням розумової діяльності.

У «Законі про освіту» прописані ключові вміння, спільні для усіх компетентностей, – критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Перед учителями стоїть зараз завдання розвивати дитину, учня як творчу особистість. Ми маємо в Україні величезну спадщину В. О. Сухомлинського. Багаторічне вивчення та запровадження в початковій школі його досвіду свідчить, про те, що філософія Нової української школи має дуже багато спільного із філософією великого педагога. Тож виникає потреба проаналізувати педагогічну спадщину Василя Сухомлинського та осмислити його авторські педагогічні ідеї крізь призму розвитку творчої особистості.

Мета статті – розкрити авторське освітнє середовище, створене Василем Олександровичем Сухомлинським, у Павлівській школі, крізь призму розвитку творчої особистості та показати актуальність і ефективність використання його педагогічних ідей у Новій українській школі.

Виклад основного матеріалу. У наш час розвиток суспільства відбувається дуже інтенсивно, а навчання, виховання й розвиток дитини йшли досить різними шляхами – від заучування і бездумного відтворення до вільного виховання особистості. Погляди одних педагогів кардинально відрізнялися від

поглядів інших, це сприяло створенню чогось якісно нового. Тому в сучасному суспільстві значно швидше розвивається наше молоде покоління – діти. Довгі роки виникала потреба творчих, ініціативних особистостей. Вона пронизана багатьма аспектами: починаючи від творчого розвитку уяви до творчості у звичайних буденних справах. Творчі здобутки спонукають людину, а особливо дитину до творчого мислення. А це є доволі активний процес, котрий дає учням можливість порівнювати протилежні точки зору, відкривати певні твердження, контролювати інформацію, висувати нові ідеї.

Що ж таке творчі здібності? За словами німецько-американського філософа, соціолога і психолога Еріха Фромма, «це здатність дивуватися і пізнавати, уміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового й здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду.» Ці психологічні особливості є індивідуальними для кожної людини. Пам'ять, увага, уява, образне, логічне мислення, здатність зосередитись та інше – це все разом напрямку впливає на творчі здібності людини.

Творче мислення має велике значення для розвитку дітей, тому що у майбутньому така людина зможе самостійно вирішувати найскладніші питання, самореалізовуватися в дорослому житті. Щоб досконало розвивати творчість дитини, вчитель повинен бути не тільки гарним педагогом, а й психологом; повинен мати теоретичну підготовку в аспектах психології творчості та вдало використовувати її на практиці.

Американський психолог Джо Пол Гілфорд вважає, що головною особливістю творчих здібностей є можливість знаходження багатьох різноманітних ідей з одного джерела інформації. Він вважав, що основними показниками творчого мислення людини є швидкість – здатність висловлювати максимальну кількість ідей; точність – здатність поліпшувати чи надавати

завершеного вигляду своїм ідеям; гнучкість – здатність висловлювати широку розмаїтість ідей; оригінальність – здатність породжувати нові нестандартні ідеї.

Згадана тема цікавила багатьох педагогів. Пошук ефективних шляхів формування інтелектуальних умінь молодшого школяра спонукає до ґрунтовного історико-педагогічного аналізу, осмислення й творчого використання спадщини прогресивних педагогів минулого. Одним із них був відомий український педагог Василь Олександрович Сухомлинський, сторіччя якого ми відзначаємо. Уся його діяльність пронизана любов'ю до дітей, до способу їхнього мислення. Ідею творчого розвитку дитячої особистості він розглядав майже у всіх своїх творах, таких як «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину», «Духовний світ школяра», «Народження громадянина», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Методика виховання колективу», «Павлиська середня школа» та багато інших.

Василь Олександрович Сухомлинський писав: «Мислення – це дискретна робота мозку: мозок вмить відключається від однієї думки і переключається на іншу, потім знову повертається до першої» [2, с. 89]. Він вважав, що ця особливість мозку і є механізмом мислення.

Аналізуючи праці видатного педагога, можемо помітити, що він не тільки вказує на важливість формування інтелектуальних умінь у молодших школярів, а й обґрунтовує психологічні та психофізіологічні основи вирішення цієї проблеми. В. О. Сухомлинський пише: «Дитина мислить... Це означає, що відповідна група нейронів кори півкуль її мозку сприймає образи (картини, предмети, явища, слова) навколишнього світу і через найтонші нервові клітини – як через канали зв'язку – ідуть сигнали. Нейрони «обробляють» цю інформацію, систематизують її, групують, зіставляють, порівнюють, а нова інформація в цей час надходить, її потрібно знову і знову сприймати, «обробляти» [3, с. 33–34].

Одне з найважливіших завдань активного навчання полягає у зміні форм навчання на уроках. Організація такого процесу навчання на уроках ефективно впливає на формування творчих здібностей учнів. Сучасний вчитель повинен використовувати такі методи навчання, які переважно базуються на інтерактивних вправах. У своїх працях В. О. Сухомлинський визначив засоби творчого розвитку дитини. Природу він розглядав як один із таких засобів, що розвиває мислення та фантазію і спонукає учня до творчості [2; с. 3].

Вивчаючи досвід, читаючи мудрі поради видатного педагога, ми зрозуміли, що інтегративні вправи допомагають розвивати творчу особистість дитини. Тому ми їх використовуємо на своїх уроках. У педагогічній спадщині В. Сухомлинського знаходимо багато інших порад для розвитку творчої особистості. Зокрема В. О. Сухомлинський писав: «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уяви, понять про навколишній світ. Гра – це іскра що запалює вогник допитливості і любові до знань» [2, с. 95].

Діяльність з молодшими школярами показала, що гра дитини – це не просто згадка про пережите минуле, а й творче відтворення дитячих вражень, комбінування їх і побудова з них нової дійсності, що відповідає запитам та потребам самої дитини. Під час гри формуються не тільки вміння і навички дитини спілкуватися, а й складаються позитивні стосунки між учнями та вчителем. Гра суттєво впливає на розвиток емоційно-вольової сфери школярів, стимулює їхню внутрішню пізнавальну активність. Така діяльність дітей прослідковується в таких іграх: «Математичний експрес», «Літературна вікторина», «Музична мозаїка», «Мовні батли» і т.п.

Досвід В. Сухомлинського надихнув нас на підбір творчих завдань які б зацікавили дитину, надихнули її на пошук. Це може бути написання вірша, казки, виготовлення аплікації, моделі, малюнка. За допомогою таких завдань у дітей розвивається увага, образне мислення. Зокрема В. О. Сухомлинський робив висновки з свого практичного досвіду, що «переключення думки, яке є суттю мислення, можливе лише тоді, коли перед дитиною або наочний, реальний образ, або настільки яскраво створений словесний образ, що дитина ніби бачить, чує, відчуває те, про що розповідають (ось чому діти так люблять казки)» [4, с. 32]. Видатний педагог неодноразово підкреслював, що знання мають засвоюватися під час активного, самостійного виконання учнями мислительних операцій – порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення та конкретизації: «Я ставив мету: зафіксувати у свідомості дітей яскраві картини дійсності, домагався того, щоб процеси мислення протікали на основі живих, образних уявлень...» [5, с. 64]. Він глибоко переконаний, що «без емоційного підйому неможливий нормальний розвиток клітин мозку», а найважливіше те, що «емоційна насиченість процесу навчання, особливо

сприйняття навколишнього світу, – це вимога, висунута законами розвитку дитячого мислення» [4, с. 43].

Педагогічна творча діяльність Василя Олександровича переконала нас, що в ранньому шкільному віці створення казок є одним із засобів розвитку пізнавального інтересу. Так педагог зробив висновок: «Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, – неможливо уявити дитячого мислення й дитячої мови як певного ступеня людського мислення і мови» [5, с.176–177].

Користуючись його порадами, ми маємо можливість створити навчальну ситуацію яка спонукає дитину творчо мислити. Працюючи на уроках української мови, та читання за підручниками Кальчук М. І., діти вже з 1 класу навчаються складати власні казки на основі завдань: продовжи, зміни зміст, придумай власну кінцівку та інші. Також розвиває творчі можливості дітей, навчає створювати словесний образ, щоб дитина начебто чула й бачила ці букви, робота з такими казками: «Пригоди голосних букв на лісовій галявині», «Дружба голосних і приголосних», «Пригоди на словотворчій галявині» і т.п.

Зустріч на казковій галявині букв

Одного дня зустрілися дві великі букви *I*. Чомусь почали сперечатися, хто з них красивіша. Одна *I* говорить, що в неї красивіший хвостик, а друга *I* говорить, що в неї красивіший гачечок. Так вони довго сперечалися. Аж раптом біжить їжачок, несе різні ягідки на спинці для своїх діток. Почув, як сваряться букви. Замислився. А потім зняв зі спинки дві вишеньки та подарував одній букві *I*. Одягла вона ягідки на голівку. Зраділи букви, що вони такі красиві, але й водночас відрізняються. З тих пір *I* та *İ* стали справжніми друзями.

*Борисполець
Марина, 1 клас*

Робота з казками продовжується у творчій діяльності дітей – інсценізації казки. Практика показала, що у такій діяльності діти стають активними, зацікавленими, розкривають свої індивідуальні можливості, проявляють креативність. (Так проходить робота на уроках читання у 1 класі за підручниками М. І. Кальчук.) Діти «оживлюють» букви, домальовують, перетворюють їх на фантастичних істот і придумують з ними казки, таким чином запам'ятовуючи нові букви. Тут стає дітям у пригоді малювання. «Процес навчання письма й читання буде легким, якщо грамота стане для дітей яскравим, захоплюючим шматком життя, сповненим яскравими образами, звуками,

мелодіями. Те, що дитина повинна запам'ятати, насамперед має бути цікавим. Навчання грамоти треба тісно пов'язувати з малюванням» [3, с. 79] Спостерігаючи за молодшими школярами, В. О. Сухомлинський помічав і враховував особливості їхнього розвитку. Він писав: «Перш ніж навчитися глибоко проникати в сутність причино-наслідкових зв'язків явищ навколишнього світу, людина повинна пройти в дитинстві період мислительних вправ. Ці вправи являють собою бачення предметів і явищ; дитина баче живий образ, потім уявляє, створює цей образ в своїй уяві. «Фантастичний образ казки сприймається, осмислюється дитиною і створюється нею самою як яскрава реальність. Створення фантастичних образів – це найкращий ґрунт, на якому розвиваються буйні паростки думки». [4, с.42]. Під час великого емоційного сприйняття мислення дитини стає повноцінним, а запам'ятовування відбувається найбільш інтенсивно. І у 2-4 класах діти складають власні мовні казки на вивчені правила.

Як Королева-Мова в королівстві порядок наводила

Жила собі Королева-Мова. Було в неї безліч підданих-слів. Керувати та видозмінювати усіма цими словами допомагали їй чотири помічники: Префікс, Корінь, Суфікс та Закінчення. Проте не ладнали між собою помічники, і через це у королівстві панував безлад.

Розгнівалася Королева-Мова на своїх помічників Вона чарами перетворила їх на коштовні перлини. Взяла Мова золоту нитку-Основу і зробила собі намисто із цих перлин, відвівши кожній з них своє місце.

З того часу запанував лад у Королівстві-Мови. Усі частини слова, об'єднані основою, завжди знаходили своє місце. Тоді могли змінювати слова і при цьому не сваритися.

Брусняк Валерія, 3 клас

Одним із принципів Нової української школи є « визнання цінності дитинства, визнання того, що кожна дитина має право на навчання через гру, через вихід за межі класу». Цей принцип має відображення в педагогічній діяльності Василя Сухомлинського. Він проводив уроки під відкритим небом і вважав природу одним із засобів, що «розвиває мислення та фантазію і спонукає дитину до творчості» [2; с. 3]. Організуючи роботу з дітьми, учений передусім піклувався про розвиток їхнього мислення і мовлення, для чого використовував красу навколишнього світу: серед природи, багатой на живі образи, легше думати, краще фантазувати, швидше добирати слова з найтоншими відтінками. «Я прагнув, щоб перш ніж розгорнути книжку, по

складах прочитати перше слово, діти прочитали сторінки найпрекраснішої у світі книги – книги природи» [7, с. 33]. Такі уроки серед природи у «школі радості» збагачували, поглиблювали знання учнів, розширювали їх кругозір.

Ми, як вчителі-практики, використовуємо досвід і поради Василя Сухомлинського на своїх уроках, готуємо необхідну психологічну основу для формування дієвих знань. Навчаючись за підручниками інтегрованого курсу «Навколишній світ» (автор Т.О.Пушкарьова) діти з великим задоволенням виконують цікаві завдання «домалої метелика», «придумай свій орнамент для вишиванки», « продовж оповідання» і т. п. Такі завдання сприяють розвитку творчих здібностей дитини. Проводячи інтегровані уроки серед природи, ми разом з дітьми спостерігаємо за змінами в навколишньому світі, обговорюємо їх, добираємо образні вислови і порівняння. А повернувшись до класу, діти відтворюють свої спостереження у творах і казках.

Життя маленької Насінинки

Жила колись на світі маленька Насінинка. Вона грілась на сонечку, вмивалася дощиком, танцювала з вітерцем. А ще Насінинка любила мандрувати. Вона побувала і в Америці, і в Африці, а якось дісталась і до Австралії.

Насінинка бачила, що навкруги є і дерева, і кущі, і квіти, а сама чомусь вона не росте. І тоді їй теж захотілося стати великою та гарною.

Спочатку насінинка зарилась у пісок, бо вона бачила, як ростуть рослини в пустелі. Але їй було там дуже погано. Насінинку покидали сили. Тоді з'явилась дівчинка з лопатою і врятувала маленьку.

Далі потрапила Насінинка в глину. Глина була важкою і в'язкою. Знову маленьку Насінинку покидали сили...Прийшли люди , відкопали її. Засумувала Насінинка, вона не знала, що їй робити далі.

Раптом піднявся сильний вітер і пішов рясний дощик.. Ожила насінинка. Вітер підхопив маленьку і заніс у найкращий ґрунт на світі. Тут вона залишилася зимувати. У ґрунті була волога, перегній, мінеральні солі. Якраз те, що потрібно для росту рослини.

Минав час. Маленька Насінинка відчувала, що змінюється з кожним днем.

Нарешті настала весна. І з маленької Насінинки виросла гарна червона квіточка. Вона дарувала всім радість і надію.

Мрії здійснюються!!!

Плахотнюк Дарина, 3 клас.

На уроках літературного читання у 2-4 класах за підручниками «Літературне читання» і «Я люблю читати» О.Я. Савченко , діти

читаючи цікаві поетичні твори, описи природи навчаються писати власні вірші та продовжувати історії.

Бабине літо

В кінці вересня чи на початку жовтня, коли горять полум'ям калини, починається бабине літо.

Яскраве сонечко ласкає землю своїм теплим промінням. Над головою бездонна синь неба, а під ногами зелений килим. Теплий вітерець ледь гойдає віти сонних дерев. Вони стоять і насолоджуються останнім теплом. Осінні квіти збагачують все навкруги своїм ароматом і красою. У повітрі літає павутиння, мов сиве волосся тієї бабусі, що приносить нам бабине літо. Це павутиння прикрашають краплинки роси. Вони нагадують діаманти, які переливаються на сонці.

Я люблю бабине літо!

Автор: Волокітина Дарія, 3 клас

Виконання практичних та лабораторних робіт також спонукає до творчого мислення, змушує учня самостійно поринути у творчий процес, навчає учнів бути дослідниками. До самостійної ,творчої діяльності учнів належить і створення проектів. Спочатку в групах, у парах, а потім і самостійно. Цей метод орієнтований на творчу самореалізацію особистості, що розвивається в процесі навчання.

Успішність реалізації мети розвитку творчої особистості у великій мірі залежить від того, хто навчає та виховує, – від педагога. Ми переконані, якщо вчитель не розвиває свої творчі здібності, то навряд чи йому вдасться ефективно розвивати їх у своїх учнів. Творчий вчитель уже сам по собі спонукає дитину на розвиток та вдосконалення і сам захоплюється цим процесом. Василь Олександрович наголошував, що найкраща, найточніша методика дієва лише тоді, коли є жива індивідуальність педагога. Якщо у вчителя « горять очі» від улюбленої справи, тоді він зможе запалити іскорку і в очах своїх підопічних. А відтак запалає вогнище з творчих здобутків школярів ,котрі будуть навчатися з великим задоволенням ,тому що це цікаво!

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського містить цінні теоретичні та практичні поради, реалізація яких сприятиме ефективному вирішенню питання розвитку творчої особистості школярів з урахуванням психофізичних і психологічних особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку. Вона актуальна сучасному вчителю, щоб перетворити навчання в цікавий, захоплюючий процес пізнання, створюючи умови для розвитку творчих можливостей дітей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти [Інтернет-ресурс]. НУШ
2. Сухомлинський В. О. / Вибр. твори 5 т. – К.: Рад. школа., – 1976.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. К.; Рад.школа, – 1972. – 244 с.
4. Філософія [Електронний ресурс]: освіта: ua <http://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13030/>

REFERENCES

1. *State standard of the elementary education* [web-link]/NUS:
2. Sukhomlynsky, V. O. (1976). *Vibrani tvori*. [Selected works 5th book]. Kyiv.
3. Sukhomlynsky, V. O. (1972). *Serze viddau ditym*. [My heart I give to children]. Kyiv.
4. *Philosophy* [web-link]: Osvita.ua <http://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13030/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БОРИСПОЛЕЦЬ Олена Михайлівна – учитель I категорії, вчитель початкових класів Української СЗОШ I-III ступенів №1, Обухівського району, Київської області.

Наукові інтереси: удосконалення інтегративних форм роботи під час навчання в початковій школі.

ПРУС Галина Іванівна – учитель I категорії, вчитель початкових класів Української СЗОШ I-III ступенів №1, Обухівського району, Київської області.

Наукові інтереси: удосконалення інтегративних форм роботи під час навчання в початковій школі.

ЯРМАК Олена Вікторівна – вчитель-методист, вчитель початкових класів Української СЗОШ I-III ступенів №1, Обухівського району, Київської області.

Наукові інтереси: удосконалення інтегративних форм роботи під час навчання в початковій школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BORISPOLETS Olena Mykhailivna – the Teacher of I Category, the Teacher of Elementary Classes of Ukrainka Secondary school of general education I-III stages No.1, of Obukhiv district, Kyiv region.

Circle of scientific interests: the improvement of the integrative forms of work for while studying at the elementary school.

PRUS Galyna Ivanivna – the Teacher of I Category, the Teacher of Elementary Classes of Ukrainka Secondary school of general education I-III stages No.1, of Obukhiv district, Kyiv region.

Circle of scientific interests: the improvement of the integrative forms of work for while studying at the elementary school.

YARMAK Olena Victorivna – School-Methodologist, the Teacher of Elementary Classes of Ukrainka Secondary school of general education I-III stages No.1, of Obukhiv district, Kyiv region.

Circle of scientific interests: the improvement of the integrative forms of work for while studying at the elementary school.

Дата надходження рукопису 12. 08. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор Н. А. Калініченко

УДК: 371 (477)

БІЛОХВОЩЕНКО Світлана Миколаївна – директор Української СЗОШ I-III ступенів № 1 із поглибленим вивченням окремих предметів
e-mail: pednauk@gmail.com

КАЛЬЧУК Марія Іванівна – заслужений учитель України, учитель-методист, учитель початкових класів Української СЗОШ I-III ступенів № 1
e-mail: mariya.kalchuk@gmail.com

МАХИНЯ Світлана Іванівна – учитель-методист, учитель початкових класів Української СЗОШ I-III ступенів № 1
e-mail: sveta.i.m@i.ua

**РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗДОБУТКІВ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Освіта в житті людства відіграє надзвичайно важливу роль. Саме життя «диктує» вимоги до людини, вимагаючи її постійного вдосконалення, оволодіння конкретними вміннями для досягнення успіху. XXI століття не стало винятком. У сучасному світі вже недостатньо мати знання, а важливо ще вміти комплексно розв'язувати проблеми, критично мислити, бути креативним тощо. Сьогодні вже на часі –

мета перейти від школи знань до школи компетентностей XXI століття – Нової української школи, яка працюватиме за новим Державним стандартом.

За словами авторів, «...його розроблено на теоретичному фундаменті класичної та сучасної педагогіки України, а також на основі аналізу впровадження провідних українських практик в освіті» [1, с. 1]. Маючи багаторічний досвід роботи в початковій школі, бачимо в Новій українській школі